

ОРГАНИК ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИ

Хамдамова Гавхарой Тўйчибой қизи

Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги соҳасида

Стратегик ривожланиш ва тадқиқотлар маркази

2-босқич таянч докторанти

hamdamovagavharoy55@gmail.com

Анотация. Бугунги кунда органик ишлаб чиқариш анъанавий қишлоқ хўжалигига самарали алтернатив ҳисобланиб, унинг ривожланиши нафақат инсон саломатлиги учун фойдаси юқори сифатли озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришга имкон беради, балки атроф-муҳитни муҳофаза қилишга, мамлакат ҳудудларининг экологик, ижтимоий ва ривожланишининг иқтисодий барқарорлигини оширишга ёрдам беради. Мақолада органик маҳсулотлар ишлаб чиқаришнинг назарий жihatлари ва республикамизда ривожлантиришда хориж тажрибаларини қўллаш йўналишлари ёритилган.

Калит сўзлар: Органик қишлоқ хўжалиги, аҳоли саломатлиги, экологик маҳсулот, органик озиқ-овқат маҳсулотлари.

Анотация. На сегодняшний день органическое производства считается эффективной альтернативой традиционному сельскому хозяйству а его развитие позволяет не только производить качественные продукты питания полезные для здоровья человека но и способствует окружающей среды повышению экологической и экономической стабильности территорий страны. В статье описаны теоретические аспекты производства органической продукции и направления применения зарубежного опыта в развитии нашей республики.

Ключевые слова: Органическое селского хозяйства, здравоохранение, экологический продукт, органические пищевые продукты.

Abstract. Today organic production is considered an effective alternative to traditional agriculture, and its development allows not only the production of high-quality food products that are beneficial for human health but also helps to protect the environment and increase the ecological social and economic stability of the country's territories. The article describes the theoretical aspects of the production of organic products and directions for the application of foreign experiences in the development of our republic.

Keywords: Organic agriculture, republic health, ecological products, organic food products.

Кириш. Бугунги кунда жаҳон бозорида маҳсулотларга қўйилган сифат ва хавфсизлик талабларининг тобора кучайиб бориши, юртимизда етиштирилаётган маҳсулотларнинг халқаро бозорлардаги ўрнини мустаҳкамлаш учун қўшимча чоралар кўришни талаб қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг сифат ва хавфсизлик кўрсаткичлари халқаро стандартларга

мувофиқлигини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2020 йил 18 майдаги ПФ-5995-сон фармони билан 1-иловасига кўра Ўзбекистон Республикасида органик қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ривожлантириш концепцияси ишлаб чиқилган бўлиб, концепцияда органик маҳсулотларни расмий кафолатлаш, ишлаб чиқариш хажмини ошириш, ишлаб чиқаришни энгиллаштириш ҳамда экспорт географиясини кенгайтириш каби вазифалар белгилаб қўйилди. Шунингдек концепцияда янги инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш, қишлоқ аҳолиси бандлигини таъминлаш, озиқ-овқат маҳсулотлари сифати ва хавфсизлигини ошириш, илмий тадқиқот ишларини кенгайтириш, органик маҳсулот ва хомашёлар ишлаб чиқариш учун малакали кадрлар тайёрлаш ва уларни малакаларини ошириш, маҳаллий ишлаб чиқарувчилар учун ички бозорларни ривожлантириш ва экспорт географиясини кенгайтириш ҳамда шу каби яна қатор вазифалар белгилаб қўйилган.

Юртимизда азал-азалдан органик деҳқончилик мавжуд бўла туриб, бундай деҳқончилик шароитида етиштирилган маҳсулотларни муайян мезонлар бўйича таснифлаш юзасидан етарли даражада илмий мезонлар ишлаб чиқилмаган. Бу эса оддийроқ айтганда, тупроқни бундай экин учун тайёрлаб олишдан тортиб, қандай экишгача, уни парваришланишнинг ўзига хос жиҳатлари юзасидан илмий асосланган тадқиқотлар ўтказиш бўйича жаҳоннинг бошқа давлатлари биздан кўра илгарилаб кетди. Фақат кейинги йилларда Ўзбекистонда тоза сифатли маҳсулот етиштириш бўйича дастлабки изланишлар, тажрибалар олиб борилмоқда.

FiBL маълумотларига кўра, экологик тоза қишлоқ хўжалиги ерларининг энг кўп миқдори Австралия (35,7 млн.гектар), Аргентина (3,7 млн. гектар) ва Испания (2,4 млн. гектар) мамлакатларига тўғри келмоқда.

2019 йилда жаҳон органик озиқ-овқат бозорининг савдо айланмаси 106,4 миллиард еврони ташкил этди. Органик маҳсулотлар бозори энг юқори ривожланган мамлакатлар (АҚШ, Германия, Франция, Хитой, Канада ва Италия) дунёдаги органик маҳсулотларга бўлган талабнинг 77% ни таъминлайди. Америка Қўшма Штатлари етакчи ҳисобланиб, органик маҳсулотлар бозори айланмаси 44,7 миллиард еврони, яъни умумий жаҳон органик бозорининг 42 фоизини ташкил этади. Кейинги ўринларни Германия (12,0 млрд. евро) ва Франция (11,3 миллиард евро) эгаллаган. 2019 йилда кўплаб йирик органик бозорлар юқори ўсиш суръатларини намоён этди, масалан, Франция бозори 13 фоиздан юқори ўсишга эга бўлди. 2019 йил маълумотларига кўра, органик маҳсулот ишлаб чиқарувчилари сони 3,1 миллионга етиб, бунда Ҳиндистон (1 366 000), Уганда (210 000) ва Эфиопия (204 000) етакчи ўринларни эгаллашган. Аҳоли жон бошига тўғри келадиган органик маҳсулотларистеъмоли энг юқори даражаси Дания (344евро) ва Швейцарияда (338 евро) кузатилади. Дания органик бозорининг энг юқори улушига эга - озиқ-овқат бозори умумий ҳажмининг 12,1фоизини ташкил этади.

Иқтисодийнинг экологик жиҳатдан мутаносиб ривожланиши тарафдори бўлган давлатлар бундай органик маҳсулотларни етиштириш тарафдорлари бўладилар. Экологик жиҳатдан тоза технологиялар асосида жадал ривожланишни таъминлашга йўналтирилган, мутаносиб иқтисодий сиёсат олиб бориш зарур.

Адабиётлар таҳлили. Органик юқори сифатли маҳсулот етиштириш масаласи билан жаҳоннинг кўплаб олимлари шуғулланишмоқда. Улар асосан сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришнинг экологик, агротехнологик ва иқтисодий муаммолари тўғрисида илмий изланишлар олиб бормоқдалар.

1940 йилда Буюк Британияда органик қишлоқ хўжалигини ўрганиш билан Альберт Говард [23] ва Ив Балфор [21] ҳам шуғулланган. Говард кимёвий ўғитларнинг хайвонлар ва ўсимликлар саломатлигига салбий таъсирини таърифлаб, ўсимлик қолдиқлари ва гўнган компост ишлатишга асосланган табиий тупроқунумдорлигини сақлаш тизимини таклиф қилди. У табиий деҳқончилик усулларининг афзалликларга эга эканлигини исботлади. Ив Балфор Говарднинг ишидан таъсирланиб, Буюк Британияда қишлоқ хўжалиги ерларида анъанавий ва органик деҳқончиликни солиштириш учун дунёдаги биринчи илмий тажрибани ўтказди. 1943 йилда унинг "Тирик тупроқ" китоби нашр этилди ва бу 1946 йилда органик қишлоқ хўжалигида энг машхур ва обрўли ташкилотлардан бири - Буюк Британиянинг Тупроқ ассоциацияси (Soil Association)ни ташкил этилишига олиб келди.

Натижа. Республикамиздаги органик қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқаришни ривожлантириш бўйича жорий этилган амалдаги қонунчилик ҳамда олиб борилаётган чора-тадбирларга асосан ҳозирги кунда Қорақалпоғистон Республикаси Нукус туманида "Biogumus" ф/х томонидан **52 га** помидор, Сурхандарё вилояти Қизирик туманида "AGRO PROCESSING GROUP" томонидан **170 га** помидор маҳсулотлари етиштирилмоқда. Бундан ташқари, Самарқанд вилоятининг Иштихон ва тойлоқ туманларидаги Самиддин Шохдорович Ф/Х, Тайлоқ Феруз Анвар Азиза Инвест Ф/ Х, Абдуллахон Найман Саҳовати Нир Ф/ Х, Мусаффо Замин Агро Инвест Ф/ Х, Жулиев Мансир Ф\ Х, Бабакулов Абдуназар Ф\Х, Зулфикар Азамат Ф\Х, Азамат Акбаржон Ҳайдар Ф/Х, Дониёр Фарм, Карим кишмишлари, Наримон Йўли ва Уктам Кишмиши корхонлари томонидан узум, гилос, майиз ва қуритилган гилос маҳсулотлари етиштирилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги ҳузуридаги Экспортни рағбатлантириш жамғармаси томонидан стандартларни жорий қилиш ва мувофиқлик сертификатларини олиш йўналишида - 100 фоиз, лекин битта халқаро стандартни жорий қилиш ва сертификат олиш учун 20 000 АҚШ долларидан кўп бўлмаган миқдорда молиявий ёрдам кўрсатилади (Ўз.Р. Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги 826-сон қарори). Бу ҳам органик қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришни ривожлантириш борасида олиб борилаётган ислохотлардан биридир.

Мухокама. Ўзбекистонда сифатли органик маҳсулот нечоғлик ўз ўрнига эга, деган савол туғилиши табиий. Фактларга асосланиб айтганда, бизда етиштирилаётган озиқ-овқат маҳсулотларининг аксариятини сифатли ва табиий усулда етиштирилган бўлиб, яъни ҳозирги дунё ҳамжамияти томонидан номланиши бўйича органик маҳсулот десак бўлади. Пахта, ғалладан тортиб мева-чева, кўкатларимиз асосан захарли кимё воситалари, гербицидлар, стимуляторларсиз 80-90 % маҳсулотларимиз етиштирилади.

Ернинг ҳосилдорлигини ошириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш, барча агротехник тадбирларни зарур даражада ўтказиш, замонавий агротехнологияларни жорий этиш, уруғчилик ва селекция ишларини ривожлантириш, ходимлар меҳнатини самарали ташкил этиш ва рағбатлантириш жамиятимизни эртанги кунини белгилаб беради. Чунки инсонларни сифатли органик маҳсулотларни истеъмол қилиши соғлом турмушни таъминлайди.

Бугунги кунда дунёнинг ривожланган мамлакатлари мисолида АҚШ, Германия, Япония ва бошқа ривожланаётган давлатларда органик-экологик тоза маҳсулот етиштириш ва унга бўлган талаб тобора ортиб бормоқда.

Европа бозорларида экологик тоза, юқори сифатли маҳсулотлар ҳажми 2019 йилда 8 миллиард долларни ташкил этган бўлса, 2020 йилда 12,5 миллиард доллар, 2021 йил биринчи чорагида Европа ҳудудида ишлаб чиқарилган озиқ-овқат маҳсулотларининг 14 фоизидан ортигини ташкил этган.

Европа мамлакатларида экологик тоза маҳсулотларга йиллик талабнинг ўсиши Германияда 5–15 фоиз, Дания, Швеция ва Швейцария давлатларида 25–30 фоизга ортганлиги, ушбу мамлакатларда юқори сифатли экологик тоза маҳсулотларга катта аҳамият берилаётганлигини кўрсатмоқда.

Англияда «Органик деҳқончилик» атамаси биринчи марта 1940 йилда Лорд Нортборн (Уолтер Эрнест Кристофер Жеймс) томонидан ишлатилган.

1939 йилда Эве Балфоур Хагли тажрибасини яратди, унда 40 йилдан ортиқ вақт давомида ҳар томонлама таққослаш учун бир хил ферманинг турли соҳаларида "Анъанавий" ва органик деҳқончилик амалга оширилди. Родаде эса органик боғдорчиликнинг тарқалишига кашфиётчи бўлди. 1972 йилда Версал шаҳрида органик қишлоқ хўжалигини дунёнинг барча мамлакатларида тарқатиш ва органик қишлоқ хўжалигини жорий этиш мақсадида Халқаро Органик қишлоқ хўжалиги ҳаракати федератсияси (ИФОАМ) ташкил этилди. 1990-йилларнинг бошидан бери органик қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ глобал бозорлар ўсиб борди ва 2012 йилда бутун дунё бўйлаб 63 миллиард долларга етди[8]. Бу талаб 2001 йилдан 2011 йилгача бўлган даврда 8,9% га ошган органик тарзда бошқариладиган қишлоқ хўжалиги ерларининг худди шундай ўсишига олиб келди.

Юртимизда органик қишлоқ хўжалигини ривожлантириш масаласида олиб борилаётган ислохотлар ва амалдаги қонунчиликда белгиландан

вазифалардан ҳамда дунёдаги етакчи мамлакатлар тажрибаларидан келиб чиққан ҳолда оаганик қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ривожлантиришда ушбу масалаларга алоҳида эътибор қаратиш зарур;

Дунё мамлакатлари истеъмол бозорини импортга боғлиқлигининг кучайганлиги натижасида озиқ-овқат маҳсулотларининг хавфсизлигини таъминлаш, аграр секторни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш ва бошқариш механизмини такомиллаштириш;

Йилдан йилга сув ресурсларининг танқислиги юзага келаётганлиги туфайли, суғориладиган ерлардан унумли фойдаланиш имкониятининг чекланганлиги суғоришнинг инновацион технологияларга асосланган илғор усулларида фойдаланиш, хусусан, томчилатиб суғоришни кенг жорий этиш масаласига алоҳида аҳамият қаратиш;

Органик сабзавотчиликнинг барқарор ривожланишига таъсир қилувчи омиллар ичида фермер ва қишлоқ хўжалиги корхоналарининг иқтисодий, технологик, ҳуқуқий ва бошқа соҳалардаги имкониятлари ва эришган натижаларини чуқур таҳлил қилиш ҳамда аниқланган камчиликларни бартараф этиш орқали мавжуд илмий ва инновацион имкониятларни ишга солиш керак.

Хулоса. Сифатли озиқ-овқат ва мева-сабзавот маҳсулотларини етиштириладиган ерларда аввало 3 йил давомида тозалаш тадбирлари ўтказилиши талаб этилади. Шундан сўнггина ер текширилиб, органик-экологик тоза маҳсулот етиштириш учун сертификат берилади. Маҳсулот етиштиришда турли кимёвий воситалар, минерал ўғитлардан фойдаланиш ва генетик модификацияланган экин навларини экиш қатъиян тақиқланади. Бунда асосий агротехник тадбирлар қўл меҳнати эвазига бажарилади. Шундай усулда етиштирилган маҳсулотлар органик ёки экологик тоза маҳсулот номини олади ва таркибида 95 фоизгача органик моддалар бўлади.

Шуни таъкидлаш жоизки, органик маҳсулот етиштиришни ташкил этиш учун деҳқончилик тизимини бутунлай ўзгартириш шарт эмас. Фақатгина юқоридаги талаблар ва шартларга қатъий риоя этиш керак, холос.

Адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 17.10.2018 йилдаги ПҚ-3978-сонли “Мева-сабзавот маҳсулотларини ташқи бозорларга чиқариш самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар туғрисида”ги Қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 18.05.2020 йилдаги ПФ-5995-сонли “Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг сифат ва хавфсизлик кўрсаткичлари халқаро стандартларга мувофиқлигини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар туғрисида”ги Фармони.
3. Вазирлар Маҳкамаси 18.11.2020 йилдаги “Органик маҳсулотлар ва хомашёлар ҳамда органик-минерал ўғитларнинг хавфсизлигига доир айрим норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш туғрисида” 729-сон Қарори.

4. Ўзбекистон Республикасида органик қишлоқ хўжалиги ва органик озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ривожлантириш Концепцияси.
5. Абдуназарова Г. Органик деҳқончилик: истиқбол сари қадам // Солиқ ва божхона хабарлари молиявий иқтисодий газета. №35-сон, 2014 йил.
6. Бессонова Е.А. Эколого-экономическая реабилитация сельскохозяйственных земель: дисс. д.э.н: 08.00.05 / Е.А.Бессонова. - Москва, 2012. - 357 с.
7. Ковалёв Е. Органическое и биодинамическое земледелие / Е. Ковалев // Мировая экономика и международные отношения. - 2006. - №5. - С. 10-16.
8. Нурбеков А., Аксой У., Муминджанов Х., Шукуров А. Органическое сельское хозяйство: Состояние, практика и перспективы. Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН (ФАО). Ташкент, 2018.